

Hayriye Melek Hunç, Çerkes Kadınları Teâvün Cemiyeti ve Numune Mektepleri Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'ndeki Kadınlar başkanları Hayriye Melek hanımın yazılarıyla düşünce temellerini attığı Çerkes Numune Mektebi'ni açmayı başardılar. Dernek ve okul Lozan sonrasında kapatıldı.

100 yılı aşkın süre devam eden Rus-Kafkas Savaşları (1751-1864) sonucunda Kafkasya'nın yerel halkı olan Çerkesler Ruslar tarafından anavatanlarından sürülerek Osmanlı topraklarına gelmek zorunda bırakılmışlardır.

Tarihin en kanlı soykırımlarından biri ile biten bu savaş ile Ruslar Kafkasya'yı Çerkeslerden "temizlemiş" yerine Gürcü ve Rusları yerleştirerek bölgenin Ruslaşmasını sağlamış, iç/dış düşmanlara karşı güç kazanmıştı.

Müslüman Çerkesleri topraklarına alan Osmanlı İmparatorluğu ise uzun süredir savaşlarda yitirdiği insan gücünü arttırmış, savaşçı ve güçlü Çerkes erkekleri ile ordusunu güçlendirmiş, güzel ve yetenekli Çerkes kadınları ile de Osmanlı Sarayı'nın çehresini değiştirmeyi başarmıştı. Bu savaşın tek bir kaybedeni vardı o da anavatanlarında sürülen Çerkeslerdi...

Sürgünün en yoğun yaşandığı yıl 1864'tü... Bir milyonu aşkın Çerkes Osmanlı İmparatorluğu'na sürülmüş, başta Samsun, Kayseri, Düzce ve Adapazarı olmak üzere farklı farklı şehirlere yerleştirilmişlerdi. Birçok farklı milletin bir arada ama kendi içlerine kapalı bir şekilde yaşadığı Osmanlı İmparatorluğu'nun Çerkesleri kabullenmesi kolay olmayacaktı. Yerleştirildikleri bölgelerdeki yerel halk ile Müslüman olmak dışında hiçbir ortak noktaları olmayan Çerkesler'in kullandıkları dil hayatlarını düzenleyen gelenek ve görenekler tamamen farklıydı. Bu durum, Çerkesler'in yerel halk ile arasına görünmez duvarların örülmesine neden olmuştu.

Tarihler 23 Temmuz 1908'i gösterdiğinde Osmanlı İmparatorluk tarihinin en kritik dönüm noktalarından birine gelinmişti. Daha fazla baskılara dayanamayan II.Abdulhamit Anayasayı tekrar yürürlüğe sokmayı kabul etmek zorunda kalmıştı. II.Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından hemen seçimlere gidilmiş ve yeni Meclis açılmıştı. 32 yıllık sıkıyönetim rejiminden "hürriyet" rejimine geçilmiş, çoğulcu ve çağdaş bir yönetim modeline yönelik çalışmalar hızla başlamıştı.

Anavatanlarından sürülüp Osmanlı topraklarına gelmelerinin üzerinden henüz 50 yıl geçmiş, bu süre zarfına üç padişah ve 32 yıllık istibdat yönetimini sığdırmış Çerkeslerin hala büyük bir kısmı iskân, asayiş ve ekonomi gibi hayati sorunlar ile baş etmeye çalışırken, küçümsenmeyecek bir kısmı da Osmanlı askeri ve idari birimlerinde önemli pozisyonlara gelmeyi başarmış, ekonomik olarak refah düzeyi yükselmiş, siyasi olarak güç kazanmıştı. Askeri okullarda eğitim alıp, Osmanlı ordusunun üst mevkilerinde yer alan Çerkes askeri elitler ile, dönemin en iyi okullarına giderek, bürokraside önemli görevleri ifa eden Çerkes aydınlar hem İmparatorluğun elit kesimini hem de bu elit kesimde "Çerkesliği" temsil ediyorlardı.

Bu elit ve aydın Çerkesler, Osmanlı iktidar merkezinin çok kritik bir parçasını oluştururken, merkezden uzakta yoksulluk ve asayiş problemleri ile baş etmeye çalışan "kırsal"da yaşayan Çerkeslerin "sesi" ve "rehberi" olmayı hedefliyorlardı.

☞

Birkaç kişinin bir araya gelip günlük meseleler üzerine konuşmasının bile sakıncalı bulunup, Abdülhamit'in jurnaline takıldığı uzun istibdat rejiminin yıkılması sonrası ilk hareketlenmenin "örgütlenme" alanında olması şaşırtıcı değildi. II. Meşrutiyet ile Osmanlı toplumu hızla örgütlenmeye başladı ve imparatorlukta kısa sürede farklı topluluklar tarafından oluşturulan birçok cemiyet kuruldu.

Yıllardır gizlenen ulusal dil, kültür ve benliklerin ortaya çıkış zamanıydı artık! Kısa sürede o kadar çok cemiyet kuruldu ki; İttihat ve Terakki Cemiyeti bu durumu kontrol altına alabilmek için 16 Ağustos 1909 tarihinde "Cemiyetler Kanunu" adında 19 maddeden oluşan

bir kanun çıkarttı. Bu cemiyetlerin tek bir ortak özelliği vardı. O da hepsinin Müslüman ya da gayri Müslim “elit” Osmanlı sınıfı tarafından kurulmuş olmasıydı.

Çerkeslerin Osmanlı coğrafyasında kurdukları ilk Cemiyet “Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti” idi. Ağustos 1908 tarihinde ilk toplantılarını yapan cemiyet kurucu üyeleri arasında birçok general ve paşanın yanı sıra dönemin önde gelen aydın ve edebiyatçıları da görmekteyiz.

İlk kez Arap harfli Adige Alfabesi’ni hazırlayan Ahmet Cavit Therket Paşa, Kafkas Tarihi ve Hattiler gibi birçok baş yapıta imza atan Met Çunatuko İzzet Paşa, Kurtuluş Savaşı’nda büyük başarılar kazanan General İsmail Berkok, ünlü yazar ve yayıncı Ahmet Mithat Efendi, Prof. Aziz Mekeş, Mareşal Berzeg Zeki Paşa ve General Pooh Nazmi Paşa bu isimlerden birkaçıdır.

Cemiyetin üyelerinin de kurucuları gibi dönemin önde gelen okullarından mezun olmuş, Çerkesce dışında en az bir yabancı dili iyi şekilde bilen bürokrat, doktor, öğretmen, yazar ve hukukçulardan oluştuğunu görmekteyiz. Üyelerinin çoğu erkek olsa da kadın üyelerinin sayısı da az değildi.

İlerleyen yıllarda Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti’nin misyonunu sırtlanacak olan Çerkes kadınlardan öncü ikisi Hayriye Melek Hunç ve Seza Pooh cemiyetin en aktif kadın üyeleriydi. Cemiyetin kurucu ve üyelerin diğer bir ortak özelliği ise hemen hepsinin Osmanlı topraklarında doğmuş olmasıydı.

Çerkesceyi ve Osmanlıca’yı çok iyi bilen bu kuşak, Osmanlıya vefa, anayurtlarına ise özlem duyarak büyüdüler. Ülkelerinden uzakta doğan bu kuşak, aldıkları eğitim ile Osmanlı, sahip oldukları kültür ile Çerkes idi. Ailelerinin yaşadığı acılar henüz taze, Osmanlı’ya duydukları inanç ise henüz yitirilmemişti.

Çerkes diasporasının entelektüelleri tarafından kurulmuş olan Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti katılımcıları siyasi profilleri açısından homojenlikten oldukça uzaktı. İçlerinde İttihat ve Terakki üyesi olan da vardı; padişah yanlısı da...

Cemiyetin faaliyet gösterdiği 1908-1923 yılları Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasi olarak çok sıkıntılı bir dönemine denk gelse de cemiyet üyelerinin siyasi güçleri, politik zekaları ve cemiyetin misyonuna olan inançları bu sancılı süreci başarılı işlere imza atarak geçirmelerini sağlayacaktı.

Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti üyelerinin tek hedefi “Geçmiş Bir, Geleceği Ortak” bir Çerkes Milleti yaratmaktı. Onlar için üstlendikleri bu misyon tüm siyasi ideolojilerden daha ulvi ve önemliydi. Bu misyonun formülünü ise Çerkeslerin milli benlik ve kültürlerini kaybetmeden medeni milletler seviyesine taşımak, kültürel açıdan tutucu; politik ve eğitim açısından ilerici politikalar üretmek olarak bulmuşlardı.

Cemiyet üyelerinin ilk odaklandıkları konu Çerkes köleliğinin yasaklanmasıydı. Çerkesler arasında milli bilincin oluşup, güçlenmesi önündeki en büyük engelin kölelik meselesi olduğuna inanıyor, Çerkes köleliğinin yasaklanması için var güçleri ile çalışıyorlardı. Öncelikli olarak Çerkes köleliğinin yasaklanması ve mevcut kölelerin özgürleştirilmesi için eylem planları hazırlayıp, ulusal ve yerel gazetelerde bu konu ile ilgili makaleler yayınlamayı başardılar. Kamuoyunun dikkatini bu konu üzerine çekmeye başaran Cemiyet üyeleri hem İttihat ve Terakki Cemiyeti içindeki güçlerini hem de Saray ile kurdukları yakın ilişkiyi kullanarak 1911 yılında Çerkes Köleliğinin yasaklanmasını sağladılar.

Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti, Osmanlı’da yaşayan tüm Çerkeslere ulaşmak, büyük bir coğrafyaya serpiştirilmiş Çerkeslerin de cemiyete ulaşabilmesini sağlamak için 1911 yılında Guaze (rehber) adıyla bir gazete yayınlamaya başladı. 1914 yılına kadar toplam 58 sayı yayınlanan gazetenin içeriği tamamen Çerkeslerin toplumsal ve sosyal sorunlarına eğilen makalelerden oluşmaktadır. Makalelerde kölelik, iskan gibi sorunlara yer verilmiş, eğitimin önemi ısrarla vurgulanmış, tarihi konulara sık sık yer verilmiş, okuyucu mektuplarına yer ayrılmıştır.

Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti sadece Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan Çerkeslere seslenmekle yetinmemiş, anayurtları olan Kafkasya ile de bağlar kurmaya çalışmış ve başarılı olmuştur. Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda yaşadığı çözümlerden yararlanmak isteyen cemiyet üyeleri Kafkasya'da bağımsız bir devlet kurmak için çalışmalara başladı. Bağımsız bir Kafkasya demek, diasporada yaşayan Çerkesler için büyük bir umut, Enver Paşa ve yandaşları içinse Turan ideolojisinin gerçekleştirilmesi yönünde atılan büyük bir adım olarak gözüktüyordu.

Rusya ve Osmanlı Devleti arasında kurulması planlanan bu "İslam Devleti" hem Çerkeslere hem de dönemin siyasi yapısına çok uygun gözüken ideal bir çözümdü.

Bu amaçla, Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti'nden ayrı "Şimâl-i Kafkasya Cem'iyet-i Hayriyesi" adı altında bir cemiyet kuruldu. Her ne kadar Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti'nden ayrı bir cemiyet olarak nitelendirilmiş olsa da cemiyetin kurucuları aynıydı. Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti siyasi olaylara ismini karıştırmak istememiş, geri planda kalarak bu yöndeki hamlelerini Şimâl-i Kafkasya Cemiyeti üzerinden yönetmeyi tercih ederek, çok başarılı politik bir hamle gerçekleştirmiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin maddi desteği ile kurulan Şimal-i Kafkas Cemiyeti Kafkasya'ya yönelik politikalar üretmiş, özellikle 1918 Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti'nin tanınması için önemli çalışmalar yapmıştır. İttihat ve Terakki Hükümeti'nin güç kaybetmeye başlaması ile siyasi faaliyetlerine son vererek daha çok kültürel çalışmalar yapmaya başlasa da geçmişindeki siyasi çalışmalardan kaçamamış ve 1919 yılında Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından kapatılmıştır.

Kafkas ve Çanakkale cephelerinde üyelerini kaybeden, Kurtuluş Savaşı sırasında yaşanan Çerkes isyanları ile yıpranan Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti sessizliğe bürünmüş, Simali Kafkas Cemiyeti kapatılmıştı. Yeni bir cemiyete ihtiyaç vardı. Sahne Çerkes Kadınlarınınıdı... Çerkes İttihat Teavün Cemiyeti'nin kurulduğu 1908 tarihinden itibaren cemiyetin aktif üyeleri arasında yer alan Çerkes Kadınları hem cemiyet faaliyetlerinde hem de yayın organları olan Guaze Gazetesi'nde ön planda yer aldılar. Çerkes toplumsal yaşantısının yansımaları olan bu durum Çerkesler için olağan, Osmanlı Müslüman toplumu içinse olağan dışıydı.

☞

Hayriye Melek Hunç Hanım

Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti resmi olarak 1919 yılında kurulmuş olsa da gerçekte faaliyetlerine 1918 yılında başlamıştır. Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti'nin destekleri ile kurulan bu cemiyet beş Çerkes Kadın tarafından faaliyete geçmiştir.

Bu kadınlar ilk üniversite mezunu kadınlardan biri olan Seza Polar Hanım, General Reşit Paşa'nın eşi Emine Zaliqne Hanım, milletvekili Mazhar Müfit Bey'in eşi Makbule Hanım, Hayriye Melek Hunç Hanım'ın kardeşi Faika Hanım ve ilk kadın yazarlardan Hayriye Melek Hunç Hanım'dır.

Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti'nin kurulmasından(1908) Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin(1923) kapanmasına kadar geçen 15 yıllık Çerkes Cemiyetleri dönemine damgasını vuran birkaç öncüden biridir Hayriye Melek Hunç Hanım.

Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin başkanı olan Hayriye Melek Hunç, 1864 Büyük Kafkas Sürgünü sırasında Kafkasya'nın Soçi yöresinden Anadolu'ya sürülen bir Vubih ailesinin kızıdır.

Manyas'ın Hacı Osman (Hunca Hable) köyünde 1886 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Kasbolet Bey, 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'na Çerkes gönüllü birlikleri içinde katılmış ve Balkanlar'da Ruslar'a karşı savaşırken vefat etmiştir.

Hayriye Melek Hanım'ın ağabeyi dönemin ünlü komutanlarından Ali Sait Akbaytogan Paşa, iki kız kardeşinden Faika Hanım ise Sultan Reşat'ın oğlu Ömer Hilmi Efendi'nin eşlerinden biriydi. Dayısı Mısır Prenseslerinden biri ile evli olduğu için Mısır'da yaşıyor, halası da Tunus Sultan'ın eşiydi.

Entelektüel ve eğitimli bir aile çevresinde büyüyen Hayriye Melek Hanım dönemin en iyi okullarından biri olan Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'ne gitmiş ve çok iyi derecede Fransızca öğrenmişti. Almış olduğu iyi eğitim sayesinde II. Abdülhamit'in sarayında katip olarak çalışan Hayriye Melek Hanım, saraya ziyaret için gelen yabancı kadın konuklara tercümanlık yapıyordu.

Kardeşi Faika Hanım'ın Sultan Reşad'ın haremindedir. Dolayısıyla II. Abdülhamit'in jurnaline takılan Hayriye Melek Hanım ve iki kız kardeşi Bursa'ya sürülmüş, 1905-1908 yıllarında Bursa'da sürgün hayatı yaşamışlardır. Bu süre zarfında Bursa Valisi'nin konağında kalan bu üç kız kardeş ile ilgili o güne dair bilgiler, Bursa Valisi'nin eşi olan Ressam Naciye Neyyal'in "Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları" kitabında yer almaktadır. Bursa'da sürgünde yaşadıkları zorlukları anlatmak ve tekrar Saray'daki işine dönmek için sadrazama birçok kez mektup yazan Hunç, bir mektubunda kendilerini "Türk Jandarkları"na benzeterek, haklarını sonuna kadar savunacaklarını tehditkar bir dille belirtir.

Hayriye Melek Hanım ve kardeşleri ancak II. Meşrutiyet'in ilanı ile Bursa'daki sürgün yılları son bulacak ve İstanbul'a dönebileceklerdi. 1908 tarihinde İstanbul'a gelen Hayriye Melek Hanım için tarih sahnesine çıkma ve bir döneme damgasını vurma zamanıydı.

Çerkes Kadınları Teâvün Cemiyeti 1919 yılında kuruluncaya kadar Çerkes İttihat ve Teâvün Cemiyeti'nde ve Guaze Dergisinde aktif olarak çalışan Hayriye Melek Hanım, 1910 yılında romanı "Zühre-i Elem"i yayınlamıştır. Musavver Kadın, Mahasin ve Türk Yurdu gibi dergilerde makaleleri ve kısa hikâyeleri yayınlanan Hayriye Melek Hunç Hanım'ın en çok "Guaze" Dergisi'nde yazıları yayınlanmıştır. Makalelerinin her birinde oldukça kışkırtıcı bir dil kullanan Hayriye Melek Hanım'ın üslubu sert ve keskindir.

Konusu ne olursa olsun Hayriye Melek Hanım'ın her makalesinin temeli Çerkes toplumsal yaşantısını belirleyen gelenek ve göreneklere bağlı kalınması ve anadilinin önemi oluşturuyordu. Tüm hayatını Çerkes kimliği üzerine kuracak olan Hayriye Melek Hunç hayatının sonuna kadar Çerkes milli bilinci ve kimliğinin gelişmesi için çalışacaktı. Hunç'un üzerinde en çok durduğu konulardan başında eğitim geliyordu. Çerkeslerin eğitimde geride kaldıklarından şikayet eden Hayriye Melek Hanım, eğitimsiz bir milletin yok olmasının kaçınılmaz olduğunun altını çizer, özellikle kadınların okutulması gerektiğini vurgulardı. 1919 yılında açmayı başaracakları Çerkes Numune Mektebi'nin düşünce temellerini 1911'deki yazılarına konu ediyor, Çerkes okuyucuları arasında kamuoyu yaratmaya çalışıyordu.

Hayriye Melek'in makale, roman ve hikayelerinde sıklıkla yer ayırdığı diğer bir konu da kadınların toplumsal hayattaki yeri ve Osmanlı Kadın Hareketi ile ilgiliydi. Osmanlı Kadın hareketinin hız kazandığı II. Meşrutiyet aynı zamanda farklı feminizm tanım ve ekollerinin de oluşmaya başladığı bir dönemdi.

Batılı manada feminizmi ekolünün tersine Hayriye Melek Hanım'ın feminizm anlayışı batı dışı, yerel ve milliyetçidir. Hunç'a göre özellikle annelik ve ailevi sorumluluklarından uzaklaşmış, kendi kültürüne duyarsızlaşmış, lüks ve şatafata düşerek Batı kültürünün olumsuz etkileri üzerine odaklanmış "yüzeysel" bir kadın hareketi Osmanlı tip bir kadın hareketi olamaz.

Hayriye Melek Hanım için aile, kültür, yerel değerler çok önemliydi ve bunlara dayanmayan bir feminizm kabul edilemezdi. Hunç'un bütün eserlerinde sömürgeci Batılı feminizmine ve batılı feminizme körü körüne bağlı olan "İstanbul Feminizmi"ne sert bir eleştiri vardır. Hayriye Melek Hanım için kadınların özgürleşmesinin yolu eğitimden ve kendi kültürüne özgü bir kadın hareketi yaratmaktan geçiyordu.

Hayriye Melek Hanım'ın yazın hayatı devam ederken Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'ndeki faaliyetleri de hız kazanmıştı. Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti'nin mirasını üstlenen Çerkes Kadınları uzun süredir üzerinde çalıştıkları Çerkes Numune Mektebi'ni açmayı başaracaklardı.

İlk ve ortaokul dengi olan bu okulun en önemli özelliklerinden biri, Osmanlı İmparatorluğu'nda "ilk" defa Müslüman bir tebaya ait bir okulda kız ve erkek öğrencilerin bir çatı altında birlikte ders görmesidir. Karma eğitim verilen bu okulda ayrıca 4-6 yaş öğrencileri için bir ana sınıfı da bulunmaktaydı. 20. yüzyılın ilk çeyreği göz önüne alındığında Çerkes eğitim veren batı tipi bir anaokulunun olması ne denli önemli ve ilerici bir bakış açısı olduğu aşikardır.

Çerkes Numune Okulu'nun ilkleri sadece bunlarla sınırlı değildi. İlk defa Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan bir Müslüman tebaanın okulunda Latin harfleri ile eğitime geçilmiştir.

Çoğunluğu Latin harflerinden oluşmuş yeni bir alfabeyi kullanan Çerkes Numune Okulu yönetimi, bu açıdan da adına yakışır bir hamle daha gerçekleştirmişti. Derslerin Çerkesce olarak düzenlendiği Çerkes Numune Mektebi'nde İngilizce dersi de verilmekteydi. Çocuklara piyano ve Çerkes ulusal çalgısı psine de öğretiliyordu.

Başta Hayriye Melek Hanım ve diğer birçok Çerkes aydınının Guaze Dergisi'ndeki yazılarına konu olan "Çerkes Okulu" hayata geçmiş, hayalleri gerçek olmuştu. Hayriye Melek Hunç'un yazılarında sık sık belirttiği anadilinde ve kendi geleneklerine özgü modern eğitim anlayışının tek örneği Çerkes Numune Mektebi ile somutlaşmıştı. 1919'da kurulan ilk ve tek Çerkes Numune Mektebi 1923 yılına kadar faaliyetlerine devam edecek, 1923 yılında bir daha hiç açılmamak üzere kapatılacaktı.

Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti, Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti'nin eksikliğini hissettirmemek, Çerkesler'in sesi olmaya devam etmek için 1920 yılında Diyane (annemiz) adıyla bir dergi çıkartmaya başladı. İlk bakışta bir kadın cemiyetinin çıkardığı "kadın" dergisi olarak görülse de dergi içeriği bakımından dönemin kadın dergilerine benzememekteydi. Tek sayı yayınlanan Diyane Dergisi'nin ana konusu sadece "kadınları ilgilendiren" meseleler değil, "Çerkes milletini" ilgilendiren genel konulardı.

Çerkes İttihât ve Teâvün Cemiyeti'nin etkisinin yitirildiği, Guaze Gazetesi'nin yayımlanmadığı, Şimâli Kafkas Cemiyeti'nin kapatıldığı dönemlerde beş Çerkes kadın tarafından kurulmuş olan Çerkes Kadınları Teâvün Cemiyeti, Çerkes milletinin sesi olmaya devam etmiş, devir aldıkları mirası başarı ile gelecek kuşaklara aktarmıştır. Kararlılıkları ve iradeleri ile tüm zorlukların üstesinden gelerek birçok ilke imza atmayı başarmış olan Çerkes Kadınları Teâvün Cemiyeti, sadece Çerkes tarihinde değil, Osmanlı ve Türkiye tarihinde de özel bir sayfaya sahiptir.

Kurtuluş Savaşı bitmiş, sıra Lozan Konferansı'na gelmişti. 1923 yılında düzenlenen Lozan Konferansı'nda tartışmalı konulardan biri de "azınlıklar" sorunuydu.

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon ile Türk Delegasyonu Başkanı İsmet İnönü arasında azınlıklar hakkında uzun tartışmalar geçmiş, bu tartışmaların birinin konusu da Çerkesler olmuştu. Curzon, Çerkeslerin azınlık statüsü verilmesine ısrar etmiş, İsmet Paşa ise "Çerkesler bizim öz kardeşimiz, onları Hıristiyan ve Museviler gibi bizden ayrı göremeyiz. Ayıramayız." demiş ve 24 Temmuz 1923'te imzalanan "Lozan Antlaşması" ile Çerkesler'e azınlık hakkı tanınmamıştır.

Lozan antlaşmasından bir ay sonra Çerkes Teâvün Cemiyeti ve Çerkes Kadınları Teâvün Cemiyeti'nin faaliyetleri durdurulmuş, Çerkes Numune Okulu ise Milli Eğitim Bakanlığı'nın İstanbul Maarif Müdürlüğüne verdiği emir ile 5 Eylül 1923 tarihinde kapatılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun izni ile açılmış olan okul, Türk Hükümeti'nin emri ile aniden kapatılmış, okuldaki öğrenciler anne ve babalarına teslim edilmek üzere gönderilmiş, okulun eşyaları satılmıştır. Cemiyetin ve okulun tüm evraklarına el konulmuştur. Çerkes Numune Mektebi'nin müdiresi Seza Polar Hanım bir süre sora tutuklanarak Ankara'ya gönderilmiş ve İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmıştır.

II. Meşrutiyet dönemi ile başlayan Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Çerkes örgütlenmesi Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile son bulmuş, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet olarak kurulması ile de uzun bir süre hareketsizliğe ve sessizliğe bürünmüştür. Bu dönemden sonra

sessizliğe bürünen sadece Çerkes örgütlenmesi değil Hayriye Melek Hanım'ın kendisi de olacaktır.

Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin kapatılması, "hain" Çerkes Ethem olaylarının yeni kurulan ulus devlet üzerindeki olumsuz imajı, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Çerkes aydınlara yönelik baskıların artması, hızlı biri şekilde toplumsal hayatı etkileyen Atatürk reformlarının etkisi gibi sebepler nedeniyle içine kapanan Hayriye Melek Hunç, 1923 yılından sonra Çerkes milli hareketi ve kadın çalışmalarını sessizce yürütmeye başlar. Bir süre sonra da ülkeden uzaklaşarak dayısının yanına Mısır'a gider. Edebi çalışmalarına Mısır'da devam eden Hayriye Melek Hanım son romanı "Zeyneb"i 1926 yılında Mısır'da yayınladı.

İkinci evliliğini de Mısır'da 1931 yılında Çerkes hukukçu ve bilim adamı Aytek Namitok ile gerçekleştiren Hayriye Melek Hanım, bir dönem eşi ile beraber Fransa'da yaşar.

Aytek Namitok'un yazdığı "Çerkesler'in Kökeni"(Origins de Circassiens) adlı kitaba destek veren Hayriye Melek Hanım'ın yayınlanmış en son makalesi 1927 yılında "Akbaba'nın Çığılığı" başlığı ile okuyucular ile buluşur. Hayata veda ettiği 1963 yılına kadar devam edecek sessizliği de bu şekilde başlar.

1908-1923 yılları, Osmanlı İmparatorluğu için sancılı, Çerkes örgütlenme hareketi için verimli, heyecanlı ve "ilk"ler ile dolu, Hayriye Melek Hanım için ise hem Çerkes milli hareketi hem de Osmanlı kadın hareketi içinde etkili ve öncü bir yer edindiği döneme denk gelir. Tarihler 1923'ü geldiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu gelmiş, Çerkes milli hareketi bastırılmış ve Hayriye Melek Hanım'ın da suskunluğu başlamıştı. (EZA/APA/DB)

İstanbul - BİA Haber Merkezi

22 Mayıs 2020, Cuma

Elmas Zeynep Arslan